

Γενικά για την ελληνική φορεσιά

Ίσαμε τις αρχές του 20ού αι. η ελληνική εθνική ενδυμασία συνηθιζόταν σε ολόκληρη σχεδόν την ύπαιθρο χώρα και τα νησιά εκτός από τα μεγάλα αστικά κέντρα. αλλά και από τριάντα ακόμη χρόνων οι ελληνικές φορεσιές εξακολούθουσαν να φοριούνται σε πολλές περιοχές εμφανίζοντας μια αρκετά πολύμορφη εικόνα από πολλά ιδιότυπα και χαρακτηριστικά υποδείγματα. Κάθε τόπος, κάθε περιφέρεια της ελληνικής γης, συχνά ένα και δυο μονάχα χωριά, έχουν ιδιαίτερο τύπο γυναικείας ιδίως ενδυμασίας. Αλλά και κάθε νησί παρουσιάζει τις δικές του φορεσιές εντελώς διαφορετικές από τα γειτονικά νησιά και παράλια. Συχνά μάλιστα στο ίδιο νησί (Εύβοια, Σκύρος,

Μυτιλήνη, Χίος, Ρόδος, Κως, Κρήτη, Κέρκυρα κ.λ.π) βρίσκουμε πολλά είδη φορεσιάς σε ιδιόμορφο υπόδειγμα.

Α. Πηγές για τη μελέτη της παραδοσιακής φορεσιάς.

Πηγή για τη μελέτη της παραδοσιακής φορεσιάς είναι αρχικά το ίδιο το υλικό, δηλ. οι φορεσιές ακέραιες ή τμήματά τους που βρίσκονται σε μουσεία, συλλογές, χωριά. Η συλλογή άρχισε μόλις στις αρχές του αιώνα μας. Η παλιότερη και πλουσιότερη συλλογή στην Ελλάδα είναι η συλλογή του Αντώνη Μπενάκη στο ομώνυμο μουσείο.

Το υλικό που δύσκολα πια μπορεί να βρει σήμερα ο ερευνητής σε επιτόπια έρευνα, είναι ζήτημα αν καλύπτει διάστημα 150 χρόνων. Οι προφορικές πληροφορίες που το συνοδεύουν δεν ξεπερνούν την ηλικία του πληροφοριοδότη. Ωστόσο όμως είναι πολύτιμες όταν μιλούν για χρόνια πριν το β' παγκόσμιο πόλεμο.

Γραπτές ιστορικές πηγές για την έρευνα της ελληνικής φορεσιάς της εποχής της τουρκοκρατίας είναι τα κάθε είδους αρχαικά έγγραφα. Πρωτεύουσα θέση έχουν τα προικοσύμφωνα. Σ' αυτές τις πηγές περιλαμβάνονται και οι περιγραφές και εντυπώσεις των περιηγητών απ' τον τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο. Ακόμη η φωτογραφία, που στην Ελλάδα αρχίζει να χρησιμοποιείται γύρω στα 1860, αποτελεί αξιόπιστη πηγή, αλλά χωρίς σχόλια. Η αξιοπιστία της όμως κλονίζεται από το γεγονός ότι ο άντρας ή η γυναίκα που φωτογραφίζονται με σκοπό να απαθανατίσουν μια μεγάλη στιγμή φορούν ενδεχόμενα κάτι που τους αρέσει και που μπορεί να είναι κομμάτι από παλιότερη φορεσιά ή δανεικό.

Β Τοπικές φορεσιές και μόδα.

Αν παρακολουθήσουμε τη ζωή της φορεσιάς μέσα στον παραδοσιακό πολιτισμό, θα ανακαλύψουμε ότι έχουμε μια κίνηση. Μόνο που η κίνηση αυτή

είναι πιο αργή απ' την κίνηση της μόδας με τη σημερινή έννοια. Έτσι δηλ. βλέπουμε η παραδοσιακή φορεσιά να ενσωματώνει καινούργια στοιχεία. Οι αλλαγές στη φορεσιά κάθε τόπου, θα πρέπει να ενταχθούν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης τοπικής ιστορίας. Στον τελευταίο αιώνα της τουρκοκρατίας έρχονται να προστεθούν επιδράσεις απ' την Ευρώπη λόγω του εμπορίου.

Γ Διάκριση και λειτουργίες της παραδοσιακής φορεσιάς.

Οι ελληνικές φορεσιές διακρίνονται: Σε πεδινές-γεωργικές, ορεινές-ποιμενικές, αστικές, νησιωτικές. Όλες όμως οι παραπάνω διακρίσεις δε βαδίζουν, κατά γενικό κανόνα, από μορφολογική άποψη, παράλληλα στις διάφορες περιοχές. Τα ιδιόρρυθμα υποδείγματα τους ποικίλλουν ανάμεσα στις ενδυμασίες της ίδιας κατηγορίας, ιδιαίτερα μάλιστα, όπως ειπώθηκε, ανάμεσα στις γυναικείες ενδυμασίες που όχι μόνο διαφέρουν από περιφέρεια σε περιφέρεια αλλά πολλές φορές και από χωριό σε χωριό αδιάφορον αν είναι ορεινό ή πεδινό.

Στον παραδοσιακό πολιτισμό η φορεσιά περιέχει ένα μήνυμα ισχυρά κοινωνικοποιημένο, δηλ. συμβατικό και, επομένως υποχρεωτικό. Στην παραδοσιακή κοινωνία τα παιδιά μάθαιναν από μικρά να ξεχωρίζουν τα σημάδια της κάθε φορεσιάς και να προσλαμβάνουν το μήνυμα αν π.χ. μια γυναίκα είναι ανύπαντρη ή παντρεμένη, νιόνυφη, με παιδιά ή χήρα αν ένας άντρας είναι χωριάτης ή ξωμερίτης, αν είναι γεωργός ή βοσκός κ.λ.π. Όσο μικρή κλειστή και αυτάρκτης είναι μια παραδοσιακή κοινωνία τόσο περισσότερο κοινωνικοποιημένα (συμβατικά) είναι τα σημάδια της φορεσιάς. Βέβαια οι λειτουργίες που συμπλέκονται σε κάθε φορεσιά είναι πολλές και αξιολογούνται διαφορετικά στην καθημερινή, γιορτινή ή την τελετουργική φορεσιά (γάμος-θάνατος).

Καθημερινή. Γραπτές, προφορικές πηγές και υλικό για την καθημερινή φορεσιά έχουμε ελάχιστα. Από λίγα παραδείγματα που μας είναι γνωστά μπορούμε να πούμε ότι τα υφάσματα ήταν πιο κοινά και κατά προτίμηση από ντόπια υλικά. Η πιο βασική λειτουργία της καθημερινής φορεσιάς είναι η πρακτική δηλ. προστατεύει από το κρύο, τη ζέστη κ.λ.π. Επιτρέπει τις κινήσεις που χρειάζονται για τη δουλειά και γενικά είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της καθημερινής ζωής.

Γιορτινή. Έχουμε περισσότερες πληροφορίες και έτσι μπορούμε να διακρίνουμε καλύτερα τις διάφορες λειτουργίες της. Η γιορτινή στο σύνολό της υπογραμμίζει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της Κυριακής, της γιορτής και μιας εξαιρετικής ημέρας στη ζωή του ατόμου. Κυριακή σημαίνει κυρίως εκκλησία, όπου συναθροίζεται όλη η κοινότητα και όπου, με δείκτες τη θέση του κάθε μέλους στο χώρο του εκκλησιάσματος (λ.χ. άνδρες δεξιά-γυναίκες αριστερά, οι νέες μπροστά, οι γριές πίσω, θέση σε στασίδι ή όχι, θέση δίπλα στον ψάλτη κ.λ.π.) ή την κυριακάτικη φορεσιά τους που μαρτυρεί την κοινωνική τους κατάσταση, αναπαράγονται οι σχέσεις που συνδέουν τα μέλη της κοινότητας μεταξύ τους και γίνονται έτσι πιο δυνατές.

Στο πλαίσιο τώρα της οικογένειας, στη φορεσιά καταγράφονται οι σημαντικοί σταθμοί της ζωής και η οικογενειακή κατάσταση του ατόμου. Το

πέραςμα π.χ. του κοριτσιού απ' την εφηβεία στην ηλικία γάμου είναι σταθμός. Παράδειγμα δηλωτικό της ηλικίας και της οικογενειακής κατάστασης είναι οι πάνω από 40 διακρίσεις των μοτίβων που καλύπτουν τις θρακιώτικες σαρακατσάνιες ποδιές. Οι περισσότερες διακρίσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, τόσο αυτές που αναφέρονται στο κοινωνικό τους status (όπως λ.χ. οι διακρίσεις πλούτου και ταξικές διακρίσεις) εμφανίζονται ανάγλυφα στις φορεσιές του εκκλησιάσματος τις Κυριακές και τις γιορτές. Οι διακρίσεις αυτές έπρεπε να τηρούνται και η εκκλησία είχε αναλάβει το έργο αυτό κυρίως όσον αφορά τις κοινωνικές διακρίσεις. Οι διακρίσεις όμως στον πλούτο συχνά περιορίζονται από την αυστηρή εθιμική συμπεριφορά του συνόλου της κοινότητας. Οι κοινωνικές διακρίσεις βρίσκουν εφαρμογή κυρίως στα αστικά κέντρα όπως αυτά διαμορφώνονται στους δύο τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας.

Στους κτηνοτροφικούς νομαδικούς ή ημινομαδικούς πληθυσμούς (Βλάχους, Σαρακατσάνους) δεν υπάρχουν έντονες διακρίσεις. Στους Βλάχους της περιοχής της Σαμαρίνας παρ' όλη τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στην κατάσταση του στέλιγια και του βοσκιού, η διαφορά δε δηλώνεται με τη φορεσιά. Ίδια η φορεσιά ίδια η γκλίτσα.

Στην κυριακάτικη φορεσιά συχνά διαβάζεται και το επάγγελμα του νοικοκύρη ή η κυριότερή του ασχολία. Η φορεσιά επίσης δηλώνει τον τόπο καταγωγής. Είναι φανερή η λειτουργία αυτή ιδιαίτερα στη γυναικεία γιορτινή και νυφιάτικη φορεσιά. Σε περιγραφές πανηγυριών η κάθε κοινότητα συχνά χαρακτηρίζεται με ένα ή δύο εύκολα αναγνωρίσιμα στοιχεία της φορεσιάς. Οι τοπικές ή τοπικιστικές διακρίσεις είναι συνήθως παραμικρές διαφοροποιήσεις δύσκολα αναγνωρίσιμες για όσους δεν τις ξέρουν. Πολλές φορές μάλιστα τις αναγνωρίζουν οι γυναίκες μιας μόνο γενιάς. Στην μεγαλύτερη κλίμακα του έθνους, η φορεσιά λειτουργεί ως στοιχείο της εθνικής ταυτότητας και ενισχύει την εθνική συνείδηση.

Τελετουργική φορεσιά. Από τις τελετουργικές παραδοσιακές φορεσιές η νυφιάτικη είναι εκείνη για την οποία έχουμε τα περισσότερα στοιχεία. Η νυφιάτικη παρουσιάζεται στο σύνολό της σαν κάτι ξεχωριστό. Υπογραμμίζει το κρίσιμο γεγονός που είναι ο γάμος και αυτή είναι άλλωστε η πρώτη της λειτουργία. Ο γάμος, που είναι και ονομάζεται «χαρά» δεν είναι υπόθεση μόνο ατομική ή οικογενειακή έστω, αλλά και κοινωνική, στην οποία συμμετέχει η κοινότητα ολόκληρη.

Για τη νυφιάτικη φορεσιά προτιμούσαν τα πολυτελή υφάσματα τα πιο σπάνια και πλούσια, ανάλογα φυσικά με την περιοχή τα χρώματα που προτιμούσαν ήταν χρυσό στα αστικά κέντρα πολύχρωμα στις μικρές κοινότητες, με ιδιαίτερη έμφαση στο κόκκινο. Τα τμήματα της φορεσιάς που διακρίνουν τη νυφιάτικη από τη γιορτινή της νιόπαντρης ήταν κυρίως ο περίτεχνος κεφαλόδεσμος, στολισμένος με άνθη τεχνητά ή φυσικά, ταινίες, κοσμήματα κ.λ.π. Τα κοσμήματα της φορεσιάς και ορισμένα ειδικά τελετουργικά τμήματα, διαφορετικά από περιοχή σε περιοχή και από εποχή σε εποχή, συχνά τα δανειζόταν η κοπέλα για να γίνει νύφη.

Τα κοσμήματα ιδιαίτερα του κεφαλόδεσμου, ήταν δώρα του γαμπρού ή της πεθεράς προς τη νύφη. Τα τελετουργικά τμήματα της φορεσιάς που χαρακτηρίζουν μονάχα τη νύφη, διατηρούν ίσως, στις περισσότερες περιπτώσεις ανάμνηση παλιότερης φορεσιάς.

Η σεμνότητα ή ο σεβασμός- ανάμεικτος με φόβο- δηλώνονται με τον τρόπο που φοριέται η φορεσιά. Παράδειγμα δε σηκώνουν πίσω τις ποδιές του σαγιά οι γυναίκες, όταν πηγαίνουν στην εκκλησία. Στο γάμο όμως τις σηκώνουν. Η νύφη μονάχα, από σεμνότητα και σεβασμό, κρατάει κατεβασμένες τις ποδιές του σαγιά.

Μια άλλη λειτουργία της φορεσιάς, που θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε μαγική, συνδέεται κυρίως με τη νυφική φορεσιά. Ιδιαίτερα τα ζωσίματα, που δένονται στο σώμα έχουν φυλακτική ή μαγική σημασία.

Η μαγική λειτουργία της φορεσιάς συγκεντρώνεται κυρίως στον κεφαλόδεσμο και στο πουκάμισο, της νυφιάτικης φορεσιάς. Ο κεφαλόδεσμος της νύφης πιστεύεται ότι φέρνει ευτυχία και καλοτυχία. Το πουκάμισο, επειδή έρχεται σε άμεση επαφή με το σώμα και σύμφωνα με την άποψη του Frazer για την «εξ επαφής» μαγεία, μεταβιβάζεται σ' αυτό η δύναμη του γυμνού σώματος, συγκεντρώνει τις περισσότερες μαγικές ιδιότητες ιδιαίτερα μάλιστα το νυφικό πουκάμισο, που καθαγιάζεται από την εκκλησία κατά την τελετή του γάμου και το οποίο σε παλιές φορεσιές ήταν κόκκινο. Η διακόσμηση του πουκάμισου έχει κάποιο νόημα στην παραδοσιακή κοινωνία, που αλλάζει ή ξεχνιέται μέσα στο χρόνο. Στην Εύβοια λεγόταν «μεγάλο πουκάμισο» και είχε κεντημένη την «πέρδικα με τα 12 περδικάκια».

Δ Υλικά και τεχνίτες της παραδοσιακής φορεσιάς.

Τα πολύτιμα υφάσματα, οι βαρύτεμες χρυσοϋφαντες στόφες, τα κλαδωτά και ριγωτά μεταξωτά, τα μεταξωτά ατλάζια, τα μάλλινα μερινά, οι βαριές χρωματιστές τσόχες, τα πλούσια βελούδα για τις πολύτιμες αστικές φορεσιές, τα φέρνανε συνήθως οι μεγάλοι ισναφλήδες-πρωτομαστόροι των συντεχνιών εμπορευόμενοι, από την Πόλη και τα εργαστήριά της, καθώς και από τη Χίο και την Κύπρο, όπου από το 17^ο αι. αναφέρονται εργαστήρια σημαντικά για βαρύτεμα μεταξωτά υφάσματα. Πολλά πλούσια υφάσματα εισάγονταν από τη Ρωσία, την Ιταλία (Τεργέστη, Γένοβα, Βενετία, Πάδουα) στην Αυστρία, τη Γαλλία και απ' την Αγγλία.

Οι ραφτάδες-τερζήδες ή οι χρυσοραράπτες, ράβανε ή κεντούσανε όλες αυτές τις πλούσιες φορεσιές και τους επενδύτες τους. Γενικά στους πλανόδιους τεχνίτες μετανάστες και ταξιδευτές χρωσιέται μεγάλο μέρος αν όχι το μεγαλύτερο της διάδοσης, διατήρησης και ανάπτυξης των τεχνών καθώς και η παρατηρούμενη ομοιομορφία σε πολλούς κλάδους και είδη τους. Και αναμφίβολα είναι εκείνοι που εξαπλώνουν απ' τα τέλη περίπου του 18^{ου} αι. τη φουστανέλα με τα πλούσια ολοκέντητα γιλέκα, φέρμελες, μεϊντάνια, τουζλούκια και στο πιο απόμακρο χωριό, παντού όπου ακτινοβόλουμε ο Ελληνισμός και μάλιστα όταν στα επαναστατικά χρόνια και στην απελευθέρωση η φουστανέλα που συμβολίζει τον ιερό Αγώνα, καθιερώνεται σαν εθνικό ένδυμα και τη φοράει ολόκληρη η ρωμιοσύνη.

Στα βυζαντινά χρόνια όπως και στα κατοπινά, ως σήμερα ο ράπτης κεντούσε ο ίδιος και τα φορέματα έτσι που η ονομασία ράπτης κατάντησε συνώνυμη αλλά και ταυτόσημη με τον κεντητή, όπως και το αντίστροφο. Ο ράπτης δεν κεντά, αλλά ράβει, στερεώνει, καρφώνει πάνω στο ύφασμα τα υλικά (κορδονάκια,σιριτάκια). Δεν υπάρχει ράπτης που να μην είναι και κεντητής. Ο ράφτης ξέρει μονάχα μιας κατηγορίας κέντημα που στα βυζαντινά χρόνια λεγόταν κλαπωτό, κεντήματα που συνεχίζουν οι ραφτάδες απ' τα τούρκικα χρόνια ως τα σημερινά. Αυτά παίρνουν την ονομασία τερζίδικα και ο τεχνίτης τερζής. Το επάγγελμα του ράφτη θεωρούνταν από τα πιο αξιοπρεπή. Είχαν φτάσει να ονομάζουν ράφτη κάθε ξεχωριστό άνθρωπο.

Κεντήματα και κοσμήματα της παραδοσιακής φορεσιάς.

Τα κεντήματα και τα κοσμήματα μπορούν ν' αποτελέσουν, ενιαίο, ξεχωριστό κύκλο, μέσα στο σύνολο της λαϊκής καλλιτεχνικής δημιουργίας. Και τα δυο πηγάζουν απ' την ίδια προαιώνια διάθεση του ανθρώπου για διάκριση και επιβολή. Τα κεντήματα αποτελούν ιδιαίτερη ομάδα της κεντητικής, που είναι ένας από τους βασικότερους κλάδους της ελληνικής λαϊκής τέχνης. Από τα δύο είδη φορεσιάς την αντρική και γυναικεία, εκείνη που παρουσιάζει πλουσιότερο κεντητό διάκοσμο και μεγαλύτερη μορφολογική ποικιλία, είναι η δεύτερη. Η έμφυτη φιλαρέσκεια της γυναίκας και η τάση της προς τον καλλωπισμό και το στολίδι, μαζί με το γεγονός ότι η διακόσμηση ανήκει στο χώρο της οικιακής τέχνης κι επηρεάζεται περισσότερο από τοπικές, πατροπαράδοτες συνήθειες, που η γυναίκα ακολουθεί με θρησκευτική προσήλωση, δημιούργησαν μια ποικιλία τοπικών παραλλαγών κι ένα διακοσμητικό πλούτο, που δεν υπάρχει στην απλούστερη και αυστηρότερη αντρική φορεσιά. Έτσι τα κομμάτια και τα εξαρτήματα της ελληνικής φορεσιάς, εκείνα που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος του κεντητού διακόσμου, είναι τα γυναικεία πουκάμισα, φέσια, μπόλιες, ποδιές και οι διάφοροι ανδρικοί και γυναικείοι επενδυτές σ' όλες τους τις μορφές, είτε μακρείς, όπως το πιρπιρί, είτε κοντοί, όπως τα σιγκούνια, οι φέρμελες, τα μείντάνια και τα κοντογούνια.

Οι φορεσιές εκτός απ' τα κεντήματα στολίζονται και με δαντέλλες. Η δαντέλλα είναι το στερνοπαίδι της κεντητικής και το μόνο είδος, που έμεινε αυστηρά γυναικεία χειροτεχνία. Η τεχνική της συνίσταται στο πολύπλοκο δέσιμο κόμπων και θηλιών, λιγότερων ή περισσότερων ανάλογα με τις απαιτήσεις του σχεδίου.

Οι γνησιότεροι και αντιπροσωπευτικότεροι τύποι ελληνικής δαντέλλας είναι η αρατζιδέλλα και η μπιμπίλα. Δύο άλλοι τύποι είναι εκείνη που πλέκεται στα κοπανέλλια και η χυτή, που πλέκεται με τα δάχτυλα. Επίδραση της δαντέλλας μαρτυρούν τα λευκά κεντήματα, συνηθισμένα και αυτά κυρίως στα ελληνικά νησιά.

Απαραίτητο συμπλήρωμα της φορεσιάς, ιδιαίτερα της γυναικείας, είναι το κόσμημα. Πανάρχαιη είναι η καταγωγή του, τόσο που για τους εθνολόγους παραμένει ανοικτό το ερώτημα αν ο άνθρωπος ντύθηκε πρώτα ή στολίστηκε. Εξάλλου είναι γνωστό ότι πολλοί σημερινοί ημιάγριοι ή πρωτόγονοι λαοί, ενώ

περιορίζουν στο ελάχιστο το ντύσιμό τους, σιεπάζουν το σώμα τους με άφθονα κοσμήματα. Το κόσμημα ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας αποτελεί ένα εύκολο τρόπο αποταμίευσης και μεταφοράς των αγαθών σε περίπτωση ανάγκης, είχε φυσική συνέπεια τη μετακίνηση, τη μετατόπιση ή και την εκποίηση.

Έτσι πολλές φορές εξαφανίζεται η πηγή και χάνεται η συνέχεια. Είναι λοιπόν δύσκολο να εντοπίσουμε τα κοσμήματα σε ορισμένα γεωγραφικά όρια και να καθορίσουμε αυστηρά τους τύπους που από παράδοση συνηθίζονταν στις διάφορες ποικιλίες των ελληνικών ενδυμασιών.

Κάθε τμήμα της φορεσιάς χαρακτηρίζεται από διαφορετικά κοσμήματα. Έτσι με το διάκοσμο του κεφαλόδεσμου συνδέεται ασημικό συνήθως μαλαμοκαπνισμένο, το τεπελίι. Χαρακτηριστικός και ιδιόρρυθμος τύπος κοσμήματος είναι τα πολύ μακριά γιορντάνια καμωμένα από πολλές σειρές αλυσίδες, που φτάνουν σχεδόν ως τη μέση και απ' όπου κρέμονται μεγάλες στρογγυλές συρματερές πλάκες ή πλάκες με νομίσματα. Η χρήση νομισμάτων ελληνικών ή ξένων στα κοσμήματα ιδιαίτερα σ' εκείνα που συνδέονται με το στολισμό του στήθους είναι δείγμα οικονομικής ευημερίας και τρόπος τοποθέτησης χρημάτων, αποτελεί επίσης παλαιότατη παράδοση για την Ελλάδα. Είναι γνωστό ότι σ' ολόκληρη τη Βυζαντινή εποχή ο λαός συνηθίζει να χρησιμοποιεί νομίσματα σα φυλαχτά και κλασικό παράδειγμα αποτελούν τα μέχρι σήμερα γνωστά κωνσταντινάτα.

Ένα από τα βασικά εξαρτήματα της γυναικείας φορεσιάς, που αποτελεί και αντιπροσωπευτικό έργο της ελληνικής αργυροχοΐας, είναι η ζώνη. Η παρουσία και η χρήση της στην ενδυματολογία της Ελλάδας είναι συνεχής απ' την αρχαιότητα ως σήμερα.

Με το διάκοσμο της ζώνης συνδέεται η πόρπη, αποκλειστικό και αυτή στολίδι της γυναικείας φορεσιάς. Οι πόρπες, δουλεμένες μ' όλες τις τεχνικές(σμάλτο, σαβάτι, φουσκωτές, χυτές, συρματερές), παρουσιάζουν αφάνταστη ποικιλία τύπων απ' τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα της νεοελληνικής αργυροχοΐας. Στις πόρπες ανήκουν και τα διάφορα κλειδωτάρια ή θηλυκωτάρια που χρησίμευαν για να κλείνουν τα ανοίγματα του στήθους ή του λαιμού.

Μια άλλη κατηγορία κοσμημάτων, η μόνη που φορέθηκε και από άντρες, είναι τα λεγόμενα κιουστέκια. Πρόκειται για μεγάλα, πολύπλοκα και βαρεια κοσμήματα που αποτελούνται από πολλές σειρές αλυσίδες και συνήθως συρματερές μαλαμοκαπνισμένες πλάκες, στολισμένες με χρωματιστές πέτρες. Είναι δύο ειδών: Της μέσης και του στήθους.

Στα αργυρά κοσμήματα της αντρικής φορεσιάς ανήκουν και τα κάθε τύπου χαϊμαλιά, χωρίς ν' αποκλείεται η χρήση τους και από τις γυναίκες ιδιαίτερα τις χωρικές. Πολλές φορές ξεφεύγοντας από τον απλό φυλακτικό προσορισμό τους, γίνονταν μεγαλύτερα, πλουτίζονταν με χοντρές πολύπλοκες αλυσίδες και κατέληγαν να γίνουν ένα βαρύ κόσμημα που φοριόταν από το λαιμό ή κρεμιόταν από τη ζώνη.

Όλα αυτά λοιπόν τα κοσμήματα μαζί με τα στολίδια συνδέθηκαν στενά με τη φορεσιά και αποτέλεσαν ένα ενιαίο σύνολο. Έτσι η φορεσιά ενώ ξεκινάει απ' την αίσθηση της σκοπιμότητας, προχωρεί αυθαιρέτα στην επικράτηση της διακοσμητικής ιδέας σε βάρος της βασικής της μορφής. Ποτέ δε χάνει όμως τη σφραγίδα της ελληνικής της καταγωγής.

Φορεσιά Εύβοιας.

Γενικά. Ο νομός της Εύβοιας με την ομώνυμη μεγαλόνησο και τις βόρειες σποράδες παρουσιάζει μια πλούσια υποδειγματική εικόνα από ποικίλα και ιδιόρρυθμα δημιουργήματα της ελληνικής λαϊκής τέχνης με πολύμορφες τοπικές διαφορές και διακοσμητικές αντιλήψεις. Θησαυροί ανεκτίμητοι και πολύτιμοι για τη μελέτη της λαϊκής τέχνης που βρίσκονταν και στο παραμικρότερο χωριό της Εύβοιας, σβήσανε οι περισσότεροι ή χαθήκανε σήμερα εντελώς.

Η Εύβοια δεν υστερούσε σε πολύμορφες και πλούσιες εκδηλώσεις λαϊκής δημιουργίας, εξαρτημένες από τις συνθήκες, τις παραδόσεις, τις κλιματολογικές, τις βιοτικές συνθήκες, την ιστορική καταγωγή των κατοίκων της. Πάνω στις προϋποθέσεις αυτές βλέπουμε ν' αναπτύσσεται η οικιακή χειροτεχνία σε εργαστηριακή τέχνη και να ακμάζουν τα προϊόντα της σε πολλές πόλεις και χωριά της Εύβοιας. Π.χ. στη Χαλιίδα τα αγγειοπλαστικά είδη και τα σταμπωτά υφάσματα για τα τσεμπέρια. Στην Κύμη πουλιούνται μεταξωτά υφάσματα και οι εξαιρετες λεπτοϋφαντες άσπρες μεταξωτές μπόλιες σ' όλες τις πόλεις και κωμοπόλεις της Αττικοβιοιωτίας για τους πλούσιους κεφαλόδεσμούς των γυναικών.

Γενικά η ανάπτυξη της χειροτεχνίας και της οικιακής τέχνης, καθώς και η εξέλιξή της στην κάθε κωμόπολη και στο κάθε χωριό της Εύβοιας εξαρτιέται όχι μόνο απ' το πρόσφορο υλικό της κάθε περιοχής, αλλά και από τις ιστορικές περιπέτειες των κατοίκων και απ' τη θέλησή τους να παραμείνουν στα πατροπαράδοτα. Επίσης από τις επιδράσεις τις διασταυρώσεις, τις επαφές τους με τον έξω κόσμο, όπως και από την κοινωνική, οικονομική, επαγγελματική και χειροτεχνική επίδοσή τους.

Εξηγείται λοιπόν καθαρά το πώς στην ίδια μεγαλόνησο έχουμε πολλούς τύπους από φορεσιές που διαφέρουν βασικά αναμεταξύ τους. Η φορεσιά π.χ. της επαρχίας Ιστιαίας, η λεγόμενη της Αιδηψού μοιάζει με τη φορεσιά της Αγίας Άννας, γιατί ο πληθυσμός και των δυο φαίνεται να έχει κτηνοτροφική αφετηρία. Διαφέρουν ωστόσο αναμεταξύ τους στα υφαντά, κεντήματα, κεφαλόδεσμο, γιατί διάφορες άλλες προϋποθέσεις τις έχουν διαμορφώσει. Και οι δυο αυτές φορεσιές διαφέρουν απ' τη φορεσιά της Στενής και των γύρω χωριών της, που ο πληθυσμός τους είναι καθαρά γεωργικός. Ανάγονται όμως και οι τρεις στις φορεσιές με το σιγκούνι και δεν έχουν καμιά απολύτως ομοιότητα με τη φορεσιά της Κύμης, που αποδείχνει πληθυσμό βιοτεχνικό, εμπορικό και ναυτιλιακό και μοιάζει περισσότερο με την καθημερινή φορεσιά της Σκύρου.

ΦΟΡΕΣΙΑ ΑΓΙΑΝΝΑΣ

Η φορεσιά αυτή πήρε την ονομασία της από την κωμόπολη της Αγίας Άννας στη Β. Α. άκρη της Εύβοιας. Αν και με κάποιες παραλλαγές στο σχήμα του σιγκουνιού φοριόταν και στα δεκατρία περίπου χωριά του δήμου Νηλιέως που γειτονεύουν με την επαρχία του Ξηροχωριού, της σημερινής Ιστιαίας. Γι' αυτό άλλωστε και παρουσιάζει αρκετά κοινά στοιχεία με τη φορεσιά που φορούσαν στο Ξηροχώρι και στην Αιδηψό, ιδιαίτερα στο μάλλινο ύφασμα για το σιγκούνι που έχει και την ίδια ονομασία, τσουνίνα. Ο τύπος αυτός της φορεσιάς συνηθιζόταν με μικρές διαφορές σε όλα τα χωριά και τα κεφαλοχώρια της Εύβοιας στα βόρεια της Χαλκίδας, καθώς και σε αρκετά χωριά στα νότια.

Οι κάτοικοι της Αγιάνας καθώς και των γύρω χωριών ασχολούνται με την κτηνοτροφία, τη γεωργία, τη μελισσοκομία και τη σηροτροφία. Όλη η περιοχή, ήταν όμως ξακουστή και για το ριζάρι ή αλιζάρι ή αγριοβαφιό, τον κόκκινο λειχήνα το γνωστό στην αρχαιότητα ως ερυθρόδανο βαφικό. Με τις ρίζες του φυτού που περιέχουν αλιζαρίνη, η βαφή γινόταν ανεξίτηλη.

Η γιορτινή και νυφιάτικη φορεσιά της Αγιάνας και των χωριών της περιοχής, γνωστή με το όνομα τα καλά σιγκούνια με το μεγάλο ποκάμισο το κεντημένο με την πέρδικα με τα δώδεκα περδικάκια, είναι όμοια με την καθημερινή, ξεχωρίζει μόνο στον πλούτο των κεντημάτων του ποκάμισου και του σιγκουνιού.

Προτού παντρευτούν τα κορίτσια φορούν το σαγιάδι ή σαγιά που είναι ο ανοιχτός μπροστά επενδύτης από άσπρο πανί, όμοιος στο σχήμα με το σιγκούνι με ελάχιστα κεντίδια στην κάτω άκρη. Από το σιγκούνι που το πρωτοφορούν τη μέρα του γάμου, παίρνει η φορεσιά την ονομασία οι σιγκούνες. Με την έκφραση είναι σιγκούνια χαρακτηριζόταν και η γυναίκα που φορούσε την τοπική φορεσιά, ενώ με την έκφραση είναι φουστάνα, αυτή που ήταν ντυμένη ευρωπαϊκά. Σήμερα πια καμιά δεν ξεχωρίζει και μόνο μερικές γριές φοράνε κάπου-κάπου σιγκούνια και μαντήλα.

Τη φορεσιά της Αγιάνας αποτελούν η φανέλα, το ποκάμισο, οι μεταξωτές μάνικες, η τσιπούνα, το σιγκούνι ή σιγκούνια. Η τραχηλιά, η ποδιά, η ποδολουρίδα ή λουρίδα, το καντέμι, η ζώστρα, το ζουνάρι και τα τσαρούχια με τη μύτη. Στον περίπλοκο νυφιάτικο κεφαλόδεσμο ανήκουν ο γύρος, το μαγιούρι, τα μπερσάνια, οι κοτσίδες ή κρεμέζες, το τριχάκι ή μπούλωμα, το ζαβόνι, το ασημοβέλονο με το φλουρί, η μπόλια, η μπαρέζα και το μαντήλι και στον καθημερινό τα μαντηλιάσματα. Κοσμήματα έχει το γιορτανί, την καρφίτσα ή κατοστάρα, τα τάλαρα ή φλουριά, το θηλυκωτήρι ή κλειδωτήρι με τα σταυρουδάκια και τις καμπάνες.

Η φανέλα γίνεται από μαλλομπάμπικο ύφασμα για το χειμώνα και μπαμπακερό για το καλοκαίρι που υφαίνουν οι γυναίκες. Τα μανίκια της από τον αγώνα και κάτω, τα πλέκουν με τις καλτσοβελόνες σε διάφορα τρυπητά σχέδια για να φαίνονται κάτω από τα μανίκια του ποκάμισου.

Το ποκάμισο, καθημερινό, γιορτινό ή νυφιάτικο, γίνεται με χοντρό χειρίσιο πανί από μπαμπάκια που μόνες τους οι γυναίκες τα φυτεύουν, τα ξένουν, τα γνέθουν και τα υφαίνουν. Για κάθε ποκάμισο χρειάζονται έξι πηλόπουλα. Μόνο

τα μεγάλα ποιάμισα γίνονται χωρίς μανίγια, σύμφωνα με τον παλιότερο τύπο. Τα καθημερινά, καθώς και πολλά γιορτινά έχουν μανίγια από το ίδιο ύφασμα. Στα ποιάμισα με μανίγια κεντούν ολόγυρα στον καρπό τα σχέδια που έχει και ο ποδόγυρος.

Το ποιάμισο έχει καθιερωμένα κεντίδια για κάθε ηλικία και κάθε περίπτωση, τα γιομίσματα. Τυπικά είναι εδώ, όπως και σε όλη την Ελλάδα, τα σχέδια των κεντημάτων που φορούν τα κορίτσια, οι νύφες τις πρώτες μέρες του γάμου, οι νιόπαντρες, οι μεγαλύτερες γυναίκες, οι μεσόκοπες και οι γριές. Διαφορετικά τις καθημερινές, διαφορετικά στους γάμους και τις γιορτές.

Τα νυφιάτικα ή γιορτινά τα λένε μεγάλα ποιάμισα, γιατί έχουν πλατιά κεντήματα στον ποδόγυρο. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει αυτό που φορεί η νύφη για πρώτη φορά την ημέρα του γάμου της και αποτελείται από δύο ή τρία ποιάμισα με διαφορετικά μάκρη, το ένα πάνω στο άλλο για να πλαταιίνει ο κεντητός ποδόγυρος. Το πρώτο πέφτει ως τον αστράγαλο. Στο δεύτερο κάνουν μια πιέτα στη μέση, στο φάρδος του κεντήματος του πρώτου ποιάμισου, ώστε το γιόμισμα του δεύτερου να πέφτει εκεί που τελειώνει το κεντήμα του πρώτου. Ομοια πιέτα γίνεται και στο τρίτο ποιάμισο. Και τα τρία μαζί τα ράβουν πρόχειρα, έτσι που να σχηματίζεται μια πλατιά κεντητή ταινία-φάρδος 0,30 μ. περίπου τρία ως τέσσερα δάχτυλα κάτω από το σιγκούνι.

Το μεγάλο ποιάμισο εκτός από την ημέρα του γάμου, το φοράει η νύφη μόνο δυο φορές ακόμη. Όταν πηγαίνει την πρώτη Κυριακή μετά το γάμο της στην εκκλησία καθώς και δεκαπέντε μέρες αργότερα, όταν επισκέπτεται με το γαμπρό το πατρικό της σπίτι, στα πιστόφια. Μετά το ξηλώνει και στις γιορτές, που δεν είναι πολλές, φορεί ένα από τα μεγάλα ποιάμισα μαζί με τα καλά σιγκούνια τα φορούν συνολικά οι γυναίκες καμιά τριανταριά φορές σ'όλη τους τη ζωή, στις καλές ώρες. Στη γιορτή του άντρα τους, σε γάμο συγγένισσας, τη Λαμπρή. Στο πένθος και όσον καιρό διαρκεί, απαγορεύεται να τα φορούν ακόμα και οι νέες. Όταν το πρώτο τους κορίτσι γίνει δέκα ως δώδεκα χρόνων δεν τα φοράνε πια και τα κρύβουν στο σεντούκι για την προίκα του. Έτσι από τα προικιάτικα ποιάμισα της νύφης, που είναι συνήθως δεκαπέντε ως είκοσι ή και περισσότερα, πολλά και ιδιαίτερα τα μεγάλα προέρχονται όχι μόνο από την προίκα της μάνας και της γιαγιάς, αλλά και της παραπρογιαγιάς, από τέσσερις και πέντε προίκες, τα παίρνει η μια από την άλλη, τα' αγγόνια και τα παραγγόνια. Αν μια γυναίκα δεν έχει κόρη, τα χαρίζει στη νύφη της και αν είναι άκληρη στις ανιψιές της.

Στα ποιάμισα είναι χαρακτηριστικά τα σχέδια των κεντημάτων και οι ιδιωματικές ονομασίες των θεμάτων τους. Τα θέματα είναι γεωμετρικά και παρουσιάζουν στενές συγγένειες με τα κεντήματα των γειτονικών περιφερειών από το Ξηροχώρι και τη Στενή ως την περιοχή της Χαλκίδας. Πολλά μαιανδρικά στοιχεία, όπως ο γουργουλάκος με τα σταυρούδια, οι κλειδωνιές με τα ματάκια, οι βέργες και οι αγιούτζες θυμίζουν τα σαρακατσάνικα. Τα κεντήματα γίνονται με μετάξια που τα κατεργάζονται οι γυναίκες, τα βγάζουν όπως λένε, τα βράζουν και τα στρίβουν. Έπειτα τα βάζουν με διάφορες φυτικές και ελάχιστες χημικές ουσίες με αυστηρούς πολύχρωμους

χρωματισμούς- καφετί για τον κάμπο, πράσινα, γαλάζια, μωβ και κόκκινα για τα θέματα του κεντήματος. Τα πιο απλά κεντήματα είναι τα πολύ στενά-πλάτος 0,03 ως 0,05μ. περίπου όπως τα κρουπάκια ή τα μαγιάκια. Τα κλιματάκια, τα μισ(α)λουλουδάκια, οι μπούλες, το φαράγκαθο και οι κούπες. Αυτά συνηθίζονται τις καθημερινές από τα κορίτσια και τις μεσόκοπες ενώ οι ηλικιωμένες φοράνε ακέντητα ποκάμισα. Τις γιορτές μόνο βάζουν και οι γριές ποκάμισα με απλά κεντήματα, τα γριίστικα γιομίσματα.

Πιο πλατιά κεντήματα φορούν τις καθημερινές οι νιόνυφες, τα μισά λουλουδάκια, τα μαγιάκια, τα κληματοφύλλα, τα κλαδευτάκια, τις κλειδωνιές με τα ματάκια, τα λουλούδια, τα μονότηρα ή διπλά λουλούδια, το κουνάρι, τα μεγάλα λουλούδια, τις μεγαλύτερες ή τις μικρότερες πιπιρίτσες ή το πιπιρίτσι, το Μάη το μικρόνε. Τα πιο πλατιά είναι όμως τα κεντήματα που μπαίνουν στα μεγάλα ποκάμισα και ανάμεσά τους πρώτο (με φάρδος 0,20 μ.) το ποκάμισο με το βεζύρι ή τον βεζύρη, κέντημα που με την ίδια ονομασία συναντάμε μόνο στο νυφιάτικο ποκάμισο της Τανάγρας. Με το ποκάμισο αυτό η νύφη δε βάζει το τρίτο ποκάμισο, παρά μονάχα το δεύτερο, γιατί τα δυο μαζί συμπληρώνουν το ύψος του νυφιάτικου κεντητού ποδόγυρου που είναι 0,30 μ. Ο ποδόγυρος του δεύτερου νυφιάτικου ποκάμισου που φοριέται με το βεζύρι έχει καθορισμένα κεντήματα- τα μαγιάκια, τα λουλούδια τα μονότηρα, το κουνάρι. Άλλα πλατιά κεντήματα που στολίζουν τα γιορτινά ποκάμισα είναι ο Μάης ο διπλός, η Αράχωβα, η διπλή πέρδικα με τα δώδεκα περδικάκια που φοριούνται επίσης με καθορισμένη πάντα σειρά. Ο Μάης από κάτω, η Αράχωβα από πάνω και η πέρδικα παραπάνω.

Οι μεταξωτές μάνικες νυφικές ή γιορτινές ράβονται πάνω σ' ένα πλατύ μάλλινο μπούστο που δεν εφαρμόζει στο σώμα και φοριούνται πάνω από τα μεγάλα ποκάμισα χωρίς μανίγια. Λένε μάλιστα πως παλιότερα οι νύφες φορούσαν πάνω από το μεγάλο κεντητό ποκάμισο και ένα ακόμη ολομέταξο με μανίγια. Οι μάνικες γίνονται με λεπτότατο μετάξι, από κουκούλια δικά τους, κατεργασμένο όμως από τις κουκλούδισσες, στις οποίες έδιναν οι γυναίκες όσα κουκούλια ήταν απαραίτητα και τα υπόλοιπα τα πουλούσαν στους εμπόρους ή τα άλλαζαν με νήμα. Το 'ύφασμα για τις μάνικες το ύφαιναν οι ίδιες ουβγιαστό, με διάφορες δηλαδή γραμμές σε αποστάσεις παρόμοιο με τα μεταξωτά της Κύμης και άλλων ελληνικών περιοχών. Για κάθε μάνικα χρησιμοποιούσαν ολόκληρο το πλάτος του υφάσματος και τη ραφή, που αρχίζει από τον ώμο, την κλίση, τη σιέπαζαν με λεπτό κεντίδι. Στην άκρη κάθε μανικιού κεντούσαν με πολύχρωμα μετάξια ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο που δεν έχει σχέση με τη διακοσμητική έκφραση των άλλων κεντημάτων της Αγιάνας και θυμίζει περισσότερο τα κεντήματα της Σκύρου.

Η τραχηλιά, από το ίδιο μεταξωτό ύφασμα που γίνονται και οι μάνικες, στερεωμένη στο σιγκούνι, φοριόταν κάτω από αυτό και έπεφτε ως κάτω από τη μέση σκεπάζοντας το στήθος. Το άνοιγμα του λαιμού και την τραχηλιά τα στολίζουν ολόγυρα με μια αγοραστή νταντέλλα.

Το σιγκούνι ή σιγκούνα το πρωτοφορούσαν πάνω από το ποκάμισο τη μέρα του γάμου, είναι άσπρο, ολόμαλλο, και κεντημένο με μετάξια, εκτός από

μερικά καθημερινά που έχουν λιγότερο κέντημα. Το ύφασμά τους το τσουνινοπάνι, γίνεται από ρούτινο διαλεχτό μαλλί χωρίς σίβα, που δεν έχει δηλαδή καθόλου μαύρη τρίχα, τα τσουνινίτικα μαλλιά.

Για κάθε σιγκούνι χρειάζονται τρεις οργιές ή εφτάμιση πήχες τσουνινοπάνι. Όταν το υφαίνουν έχει φάρδος 0.40 μ. γιατί πρέπει να γίνει μπάστο, να μπάσει, να μαζέψει για να καταλήξει το φάρδος του στους 20 πόντους. Κάθε νοικοκυρά φωνάζει πέντε ως έξι συγγενείς ή φίλες της να τη βοηθήσουν, για να το μπάσουν στο χέρι. Το τρίβουν γερά όλες μαζί σε μια σκάφη με χλιαρό νερό δυο ως τρεις ώρεςώσπου να γίνει το μπάσιμο, να στενέψει δηλαδή το ύφασμα και να γίνει σαν της νεροτριβής, πηχτό, παχύ και μαλακό, κατάλληλο για τη σιγκούνα.

Το σιγκούνι ράβεται από ειδικές γυναίκες, τις σεγκούνες. Κόβουν το μονοκόματο ίσιο φύλλο της πλάτης, το κοκκαλάρι, τα δυο ίσια μπροστινά ή φτερούγες και το υπόλοιπο ύφασμα λοξό, ώστε να σχηματίζονται τρεις λοξές-λαγκιόλα-στα δεξιά της σιγκούνας και τρεις στα αριστερά, όσο χρειάζεται για να σκεπάσει το σώμα και να σταυρώνουν χαμηλά μπροστά οι φτερούγες. Η ράφτρα ή σεγκούνα δεν κεντά ποτέ το σιγκούνι. Το στολίζουν οι γυναίκες μόνες τους πάνω στις ραφές με μετάξια χοντρά σαν κορδονέτο, τη χοντρήλα, βαμμένα μαύρα και στριμμένα διπλά. Ράβουν όπως οι τερζήδες, με λεπτό μετάξι τη μια χοντρήλα κοντά στην άλλη έτσι που να σχηματίζονται στενότερες ή πλατύτερες ταινίες, οι λουρίδες ή κορδέλλες. Στις παλιές σιγκούνες μερικές λουρίδες γίνονται με πολύχρωμες χοντρήλες στους γύρους των μανικιών και σε άλλα τους τμήματα. Και η πιο φτωχιά πρέπει να έχει σαν προίκα της δώδεκα σιγκούνες, ενώ οι πλουσιότερες παίρνουν δεκαπέντε ως είκοσι.

Η τσιπούνα είναι το παλιότερο ολόμαλλο εξωτερικό φόρεμα που φορούσαν το χειμώνα πάνω από το σιγκούνι. Είναι χωρίς μανίκια και με φλόκια στην εξωτερική μεριά. Οι νέες είχαν μαύρες τσιπούνες και οι γριές άσπρες που όταν πολυκιτρίνιζαν τις βάφανε και αυτές μαύρες. Τα τελευταία χρόνια όλες οι γυναίκες και τα κορίτσια φορούσαν την πατατούκα, ένα πολύ πλατύ μαύρο πανωφόρι από εκλεκτό τσουνινίτικο πανί βαμμένο μαύρο που είχε στενά μανίκια και έφτανε λίγο πιο ψηλά από το σιγκούνι.

Η ποδιά φοριόταν πάνω από τη σιγκούνα και σκέπαζε την τραχηλιά από τη μέση και κάτω. Η νυφιάτικη ήταν παλιότερα μάλλινη, υφαντή στον αργαλειό, κόκκινη και κεντημένη στο χέρι. Στο κέντρο είχε ένα τυπικό σχέδιο, την κλάρα ή τη γλάστρα με τα λουλούδια. Τη θέση της πήρε η φέλπινη ποδιά, που είναι μαύρη με λίγα πολύχρωμα ξενικά κεντήματα.

Τις καθημερινές οι νιόπαντρες φορούσαν υφασμένες μάλλινες ποδιές, τις σπαθωτές ή τις χασαδριανές ποδιές, στολισμένες με χτυπητές πολύχρωμες αράδες, τα λεγόμενα σπαθωτά ή κασαδριανά. Τα στολίσματα αυτά ήταν οριζόντιες γραμμές, άλλες στενότερες κι άλλες φαρδύτερες, που τα λέγανε βέργιες και τα ύφαιναν διαφορότροπα με τη σπάθα. Η σπάθα, από τα σύνεργα του αργαλειού, είναι ένα σανίδι πέντε ως έξι δάχτυλα φαρδύ, που το περνούν ανάμεσα στο νήμα, κανονίζοντάς το ανάλογα έτσι που να γίνονται καθώς

περνάει η σαΐτα τα διάφορα σχέδια. Τις ποδιές αυτές δε φοράει πια η γυναίκα όταν το κορίτσι της γίνει δέκα ή δώδεκα χρόνων, δε φοράει φανταχτερή ποδιά. **Η ποδολουρίδα** ή λουρίδα είναι η στενή νυφική ζώνη, ένα περίπου δάχτυλο φαρδιά, που σφίγγει το σιγκούνι στη μέση. Γίνεται από μαύρο βελούδο και κεντιέται με πολύχρωμα μετάξια, τα λογάδια. Συνήθως τα στερεώνουν στη μέση με τα ασημένια κλειδωτήρια και σπανιότερα με τις μικρότερες ασημένιες στρογγυλές πόρπες, τους τοιάδες, που γαντζώνουν δεξιά και αριστερά τις δυο άκρες της ποδολουρίδας.

Απαραίτητο συμπλήρωμα της νυφιάτικης φορεσιάς ήταν το καντέμι, το μεγάλο κρεμεζί ζωνάρι, μάκρος 3,50 μ. περίπου και φάρδος 0,28 μ. που το έφεραν οι καραβοκύρηδες από την Πόλη και το έλεγαν πολιτικό καντέμι. Η νύφη το φορούσε μόνο τις πρώτες δεκαπέντε μέρες μετά από το γάμο, ώσπου να πάει σπίτι της για τα πιστρόφια. Στις άκρες του στολίζεται με πολύ μακριά κρόσσια φράνζες και έχει υφασμένο φυτικό διάκοσμο. Διπλωμένο στο μάκρος το τύλιγαν τρία-τέσσερα δάχτυλα κάτω από τη μέση. Επειδή από πολλά χρόνια τα καντέμια σπάνιζαν, πολλές γυναίκες τα δανείζονταν για να γίνουν νύφες.

Η ζώστρα είναι κομμάτι από τη γιορτινή φορεσιά της νιόπαντρης που την τυλίγει, όταν παύει να φοράει το καντέμι, γύρω απ' τη σιγκούνα και κάτω από την ποδιά, όπου τη δένει κόμπο. Πάνω από τη ζώστρα φοράει την ποδολουρίδα με τα κλειδωτήρια. Η ζώστρα γίνεται από ένα πήχυ μαύρη φέλπα, κομμένη διαγώνια που αβγατίζει, με άλλο κομμάτι στις δυο μπροστινές άκρες για να δένει, σχηματίζοντας ένα μεγάλο τρίγωνο. Την φορούν έτσι που να κρέμεται η κορυφή του τριγώνου. Πίσω στη μέση προς τα κάτω και να φαίνεται η κεντημένη κλαρίτσα με τα πολύχρωμα μετάξια, τα λογάδια. Ολόκληρη η ζώστρα στολίζεται στις άκρες με μεταξένια κρόσσια που πέφτουν στη σιγκούνα. Η νύφη παίρνει προίκια γύρω στις δέκα ζώστρες γιατί, ώσπου να παντρέψει το πρώτο της παιδί, τη φοράει όλες τις Κυριακές και τις γιορτές.

Το ζουνάρι είναι η καθημερινή ζώνη από μάλλινο ύφασμα σκούρο γαλάζιο, σα μαύρο που φοριέται πάνω από τη σιγκούνα. Το μάκρος του είναι 2,50 μ. και στις άκρες έχει μικρές φούντες. Ζουνάρι συνήθιζαν οι μεγαλύτερες γυναίκες και τις γιορτές.

Τα τσαρούχια με τη μύτη, όμοια με τα γνωστά γουρουνοτσάρουχα ή τα τσαρούχια με τα λουριά, τα κατασιεύαζαν μόνες τους οι γυναίκες. Τα φορούσαν οι νύφες κι όλες οι γυναίκες- που τις καθημερινές περπατούσαν ξυπόλητες –όλες τις Κυριακές χωρίς κάλτσες. Τα τελευταία χρόνια, Κυριακές και γιορτές οι νύφες, πάντα χωρίς κάλτσες, φόρεσαν κοινά μαύρα παπούτσια, τα βοδέλα. Αργότερα, όλες οι γυναίκες έβαλαν παπούτσια και πλεκτά μάλλινα τσουράπια από καλό τσουνίτικο μαλλί.

Ο εφηβικός κεφαλόδεσμος της Αγιάνας αποτελείται: Στο κεφάλι φοριέται κόκκινο φέσι με μαύρη ή γερασιά φούντα. Τα κορίτσια φορούσαν σιέτο μαντήλι χωρίς τσεμπέρι ή τλουπάν ή μαγνάδ'. Απ' το 13^ο και 14^ο έτος φορούσαν και τσεμπέρι κόκκινο, που ήταν μαντήλι μπουχασί σε τετράγωνο σχήμα που διπλωνόταν τριγωνικά.

Αντριός: Φέσι τσόχινο με φούντα μαύρη μεταξωτή. Αργότερα φόρεσαν κούκο, φέλλα ή καλο έρρόσκουφα.

ΟΙ γυναίκες της Αγιάνας χτένιζαν τα μαλλιά τους πλεξίδες και τις έκαναν στεφάνι γύρω στο κεφάλι. Μόνο οι νύφες και οι νιόπαντρες για δυο χρόνια άφηναν να πέφτουν ελεύθερα πίσω στην πλάτη.

Ο γύρος ήταν ένα στενόμακρο κομμάτι μπουχασί δηλ. κόκκινο χοντροπάνι, διπλωμένο και ραμμένο στις άκρες για να σχηματίζει σωλήνα με διάμετρο δύο-τρία δάχτυλα που τον γέμιζαν με πανιά. Τον έβαζαν όμοιο με κουλούρα γύρω στο κεφάλι και τον έδεναν πίσω στο σβέριο.

Το μαγκούρι το γνωστό και από τις φορεσιές καπιτσάλι, είναι ένα ασημένιο έλασμα, φάρδος 0,03 μ. περίπου, που το δούλευαν οι χρυσοί της Εύβοιας. Είναι καπλαντισμένο, ντυμένο δηλαδή από τη μέσα μεριά με κόκκινο πανί, για να μη γδέρνει το σαγόνι και τα μάγουλα της νύφης και γαντζώνει στο γύρο.

Τα μπερσάνια είναι το ασημένιο κόσμημα που βάζουν στο μέτωπο και παίρνει το όνομά του απ' τις δεκαπέντε ως είκοσι αλυσίδες, τα μπερσάνια που κρέμονται απ' αυτό. Από κάθε αλυσίδα κρέμεται ένα χρυσό ή ασημένιο φλουράκι. Οι μπροστινές αλυσίδες με τα φλουριά αγγίζουν τα φρύδια της νύφης ενώ οι πλαϊνές είναι πιο μακριές και φτάνουν ως κάτω από τα μάγουλα. Η νύφη φοράει ένα χρόνο μετά το γάμο της το κόσμημα αυτό. Η ανάγκη να στολιζέται ιδιαίτερα το πρόσωπο είναι γενικότερη και οδήγησε την κάθε περιοχή σε διαφορετικές λύσεις.

Οι κοτσίδες ή κρέμεζες είναι παρόμοιες με τις πλεξίδες της Αράχωβας. Τις πλέκουνε στις κοτσίδες της νύφης για να στολίζουν την πλάτη, και τις αφήνουν να πέφτουν ως κάτω από το σιγκούνι.

Το τριχάκι ή μπούλωμα, άσπρο διάφανο μεταξωτό σαν τρίχινο μαντήλι και με ελαφρά κεντίδια είναι το πέπλο της νύφης. Της σκεπάζει ολόκληρο το κεφάλι ως κάτω από τα μάτια και την πλάτη, τη μπουλώνει όπως λένε. Τις δυο πλαϊνές άκρες του τις ανέβαζαν στην κορυφή του κεφαλιού, τις δίπλωναν και τις καρφίτσωναν στη μέση πάνω στο γύρο. Η συνήθεια να σκεπάζεται το πρόσωπο της νύφης είναι πανάρχαιη.

Το ζαβόνι είναι μια κορδέλλα θαλασσιά ή τριανταφυλλιά, επτά πόντους φάρδος, με ένα φιόγκο στην άκρη που τον καρφίτσωναν στην κορυφή του κεφαλιού πάνω απ' το γύρο, εκεί ακριβώς που δίπλωνε το τριχάκι. Το υπόλοιπο έπεφτε στην πλάτη ανάμεσα στις κρεμέζες της νύφης ως λίγο παραπάνω από το στρίψωμα του σιγκουνιού. Το ζαβόνι είναι πάντα δώρο του γαμπρού.

Το ασημοβέλονο με το φλουρί, μια ασημένια καρφιτσούλα με μικρή πόρπη απ' όπου κρεμιέται αλυσίδα με χρυσό φλουρί, το χάριζε ο γαμπρός στον αρραβώνα. Το καρφίτσωναν πάνω στο τριχάκι, κοντά στο ζαβόνι ή το φλουράκι που έπεφτε ανάμεσα στα φρύδια. Η γυναίκα το φορούσε όλες τις επίσημες μέρες ίσαμε τα πρώτα γηρατειά της.

Το κόσμημα που συγκρατεί τον κεφαλόδεσμο της νύφης αποτελείται από τρεις μαλαμοκαπνισμένους γάντζους που απολήγουν σε πουλί και συνδέονται με αλυσίδες. Στο μεγάλο χορό του γάμου, την Κυριακή μετά το στεφάνωμα και κατά τις τρεις το απόγευμα, γινόταν το ξεμπούλωμα της νύφης και τα

μαντηλώματα. Ενώ χόρευε η νύφη μπουλωμένη σταμάταγε ο χορός και η πεθερά έβγαζε το ασημοβέλονο, σήκωνε το τριχάκι από το πρόσωπό της και το έριχνε πίσω από το κεφάλι. Όπως έλεγαν ξεμπουλώνει τη νύφη, βγάζει το μπουλωμα για να δει ο κόσμος. Αμέσως μετά τη μαντηλώνει, της ρίχνει μπόλια στον ώμο και τη χορεύει και αρχίζει ο χορός για τα μαντηλώματα. Χόρευαν όλοι όσοι είχαν πάρει δώρα από τη νύφη, βάζοντάς τα στους ώμους για να τα δείξουν. Η πεθερά έβαζε στον ώμο της το δώρο που της χάρισε η νύφη, το μαντήλωμα της νύφης, ένα ποκάμισο κεντημένο με το πιπιρίτσι ή τα μαγιάνια και η νύφη έβαζε τη μπόλια της πεθεράς.

Η μπόλια, ολόλευκη μεταξωτή (2,70 μ. μακριά) είναι υφασμένη απ' τις κοπέλες και έχει ελαφρό κέντημα του αργαλειού στις άκρες και κλώσια. Την πρωτοφορούσαν οι νύφες λίγες μέρες μετά το γάμο. Οι νιόπαντρες αφήναν τις άκρες της να πέφτουν μπροστά στο στήθος, ριχτή εμπρός ή αναριχτά, για να φαίνονται τα γιορντάνια και τα τάλαρα κάτω από το λαιμό. Λίγο αργότερα τη φορούσαν μαντηλιασμένα, γύριζαν δηλαδή τις δύο άκρες της κάτω απ' το σαγόνι και τις ρίχνανε στην πλάτη. Η μπόλια φοριόταν πάντα μαζί με το κόκκινο γύρο ένα-δύο χρόνια μετά το γάμο. Το διάστημα αυτό συνέχιζαν να πλέκουν τα μαλλιά τους πλεξίδες ριγμένες στην πλάτη και ενωμένες στην άκρη με μια κορδέλα.

Μπαρέζα λέγανε το μεγάλο μπαμπακερό μαντήλι όπως και στην Αράχωβα, και ήταν άσπρο για τις νιες, καφέ για τις μεσόκοπες και μαύρο για τις ηλικιωμένες. Το φορούσαν στις γιορτές όταν έπαυαν να φοράνε τη μπόλια και το γύρο. Φέρνανε βόλτα τις δύο κοτσίδες στο κεφάλι, όπως τις καθημερινές και τις σιέπαζαν με

Λαγκιολάκι της κάθε πλευράς ράβεται με το μπροστινάρι και το γουφάρι και το πίσω με τη μάννα της πλάτης και το γουφάρι. Ο ράφτης ράβει και κεντά το σεγκούνι με τη βοήθεια του δούλου, όπως συχνά λέγεται ο πιάκος ή η πιάκα, μια ταινία από στέρεο ύφασμα, φάρδος 0,04 μ. περίπου, μ' ένα αγκίστρι στην άκρη. Καθισμένος σταυροπόδι στο χώμα περνά το δούλο κάτω από το γόνατο γαντζώνοντας με το αγκίστρι καλά ένα από τα κομμάτια της σεγκούνας. Απέναντι βάζει το άλλο κομμάτι και αρχίζει τις ραφές χωρίς τη βοήθεια άλλου προσώπου, που θα ήταν απαραίτητο για να κρατά το ένα κομμάτι του υφάσματος, ώστε να γίνεται ίσια και κανονικά η ένωση με το άλλο. Με τον ίδιο τρόπο, έχοντας στερεωμένο και τεντωμένο καλά το ύφασμα με το δούλο, κάνει και τα κεντήματα με τα κορδονάκια. Και στο σεγκούνι τα κεντήματα είναι τυπικά και καθορισμένα από τα πολύ παλιά χρόνια. Στο κάτω μέρος μπαίνουν πάντα για το καλό τα διόλια από κίτρινο λεπτό στριφτό μετάξι για να ξεχωρίζουν. Είναι ο γνωστός αμφίστροφος και ατέρμονας βυζαντινός έλικας που δε λείπει από καμιά σεγκούνα και της πιο γριάς. Ακόμα και οι σεγκούνες των γυναικών που πενθούν έχουν διόλια. Εκτός από τον έλικα, που σε διάφορα σχήματα και σχέδια στολίζει και μεγάλες επιφάνειες όπως τα λαγκιόλα, υπάρχουν και διάφορα άλλα ελικοειδή κεντήματα: ο γουργουλάς, τα φανταράκια, οι κοντοποδαρούσες. Ολόκληρος ο υπόλοιπος στολισμός της

σεγκούνας γίνεται με κατακόρυφες κεντητές ταινίες και χοντρά μετάξια, καλά στριμμένα σαν κορδονέτα, τα σεράδια, βαμμένα κόκκινα για τις νέες, σκούρα κόκκινα για τις παντρεμένες και μαύρα για τις ηλικιωμένες. Με τα σεράδια στο νυφικό και γιορτινό σεγκούνι γίνεται το μπερδευτό κέντημα που μοιάζει με μπουκλέ και από το σχήμα που του δίνουν παίρνει διάφορες ονομασίες: σταφυλάκι με τις πατές ανάμεσα, μυγδαλάκι, κλαρίτσα, φτερό του αετού, φεγγαρωτή κ.λ.π. Οι διακοσμητικές αυτές ταινίες σταματάνε εκεί που αρχίζουν οι ραφές με τα γουφάρια και τα λαγυιολάκια. Τις ραφές τις στολίζει ο ράφτης με μικρά κόκκινα ή μαύρα κρόσια, τις φουντίτσες.

Η τραχηλιά γίνεται από μεταξωτό ύφασμα ουβγιωτό σαν της Αγιάνας με πιέτες και νταντέλες και φοριέται κάτω από το σεγκούνι σιεπάζοντας το στήθος.

Το καλό και νυφιάτικο ζουνάρι είναι μεταξωτό με πολύχρωμες γραμμές από εκλεκτό ύφασμα που το λένε βουλωτό και το υφαίνουν οι γυναίκες. Τα δευτερότερα ζουνάρια και τα καθημερινά έχουν το ίδιο μήκος και φάρδος-τρία μέτρα και 0.30 μ. αντίστοιχα αλλά και μάλλινα, κόκκινα για τα κορίτσια, πράσινα για τις παντρεμένες και μαύρα για τις ηλικιωμένες. Τα διπλώνουν στα δύο και σφίγγουν τη μέση πάνω από τη σεγκούνια. Η νυφιάτικη και η καλή γιορτινή ποδιά γίνεται με πράσινη τσόχα και κεντιέται από το ράφτη με πολύχρωμα μεταξωτά κορδονάκια. Η δευτερότερη γιορτινή ήταν από χοντρό μάλλινο ύφασμα, την τσουνάνα, βαμμένη πράσινη. Την κεντούσε ο ράφτης με πολύχρωμα μεταξωτά κορδονάκια για τις νιόπαντρες και μαύρα για όλες τις άλλες. Οι γριές φορούν για τις γιορτές ολόμαυρες ποδιές και τα κορίτσια κόκκινες. Όλες οι καλές ποδιές έχουν ολόγυρα μεταξωτά ή χρυσά κλώσια. Η καθημερινή ποδιά, η ταγαρίσια ή απολυτή, κόκκινη για τα κορίτσια, πράσινη για τις παντρεμένες και μαύρη για τις γερόντισσες. Έχει στο κάτω μέρος κεντήματα του αργαλειού και μάλλινα κλώσια. Τη φορούσαν πάνω από το ζουνάρι.

Τα καλτσά, οι κάλτσες που αρχίζουν από το γόνατο και φτάνουν ως τους αστραγάλους, είναι χωρίς φτέρνα για να μη χαλάνε από το τσαρούχι, σαν τις κάλτσες των φουστανελάδων. Γίνονται από μάλλινη χοντρή άσπρη τσουνάνα και κρατιούνται με μάλλινο κορδόνι κάτω από το πέλμα. Τα τσουνιτίκια καλτσά συνηθίζονται ακόμα από μεσόκοπες και γριές τις καθημερινές. Οι νέες πλέκουν παρόμοια καλτσά με τις καλτσοβελόνες. Τις γιορτές φορούν άσπρες χοντρές μπαμπακερές κάλτσες με γραμμές, τις αλυσίδες.

Τα ποδετά ή τσαρούχια με τα λουριά και τη μύτη, είναι τα γνωστά γουρουνοτσάρουχα που έφτιαχναν οι χωρικές για τις γιορτές, μένοντας τις καθημερινές ξυπόλητες. Τον τελευταίο καιρό έβαζαν τις κουντούρες, που μοιάζουν με χοντροκαμωμένες παντούφλες χωρίς φτέρνα, από μαύρο πετσί ή τα κοινά χοντρά σιαρπίνια ή γόβες. Οι γυναίκες της περιοχής, καθημερινές και γιορτές, χτενίζουν τα μαλλιά τους δύο πλεξίδες σαν στεφάνι γύρω απ' το κεφάλι και πρωτοφορούν το νυφικό και γιορτινό και νυφιάτικο κεφαλόδεσμο, βάζουν το μικρό κόκκινο και εφαρμοστό φέσι, τυλίγοντας γύρω του τις πλεξίδες.

Η λουριδά είναι η χρυσοκέντητη ταινία, 0,02μ. περίπου φαρδιά, που περνά κάτω απ' το σαγόνι και συγκρατεί το φέσι.

Η σκέπη, είναι σκούρο βυσσινί μαντήλι, με σταμπωτά πολύχρωμα λουλούδια. Το διπλώνουν τριγωνικά και, ξαναδιπλώνοντας τις δύο πλευρές του προς τα μέσα, σχηματίζουν μια πλατιά ταινία, που τη βάζουν κάτω από τις κοτσίδες σκεπάζοντας λίγο το μέτωπο. Άλλοτε είχε κρεμασμένα φλουριά που άγγιζαν τα φρύδια, τα μπαρτζέλια. Σήμερα ράβουν για ευκολία χρυσά φλουριά σε ένα χρυσό σειρήτι που το φορούν κάτω απ' τη σκέπη.

Η νυφιάτικη και η καλή γιορτινή μπόλια γίνεται με ειλεκτό μετάξι, θρεμμένο από τις ίδιες 3,50μ. μακριά και 0,40μ. περίπου φαρδιά. Υφαίνουν όμως και μια παρόμοια δευτερότερη, από μπαμπάκι, τη μπαμπακούλα. Και οι δυο μπόλιες έχουν στις άκρες, στα κεφαλάρια, κίτρινο ή κόκκινο κέντημα του αργαλειού, που είναι από τα πιο χαρακτηριστικά ελληνικά κεντήματα. Παρόλο που το ύφασμά τους είναι πολύ μαλακό, γιατί αφού το υφαίνουν το βράζουν, αφήνουν έξω από το καζάνι τις άκρες για να μείνουν σκληρές, ώστε να στέκεται το κεφαλάρι με το κέντημα και να δείχνει.

Τη μπόλια τοποθετούν στην κορφή του κεφαλιού έτσι που να το σκεπάζει ολόκληρο και να πέφτει το ίδιο δεξιά και αριστερά. Τη δεξιά άκρη την περνούν κάτω από το λαιμό, αφήνοντας τον ελεύθερο για να φαίνεται το ασημογιόρντανο, και την ανεβάζουν πάνω από το αριστερό αυτί. Πάνω στα αυτιά και στα σταυρώματα καρφισώνουν τις καρφοβελόνες. Γαντζώνουν ακόμα δύο ασημένιες ή φλωροαπνισμένες πόρπες με αλυσιδάκια του κεφαλιού. Τις άλλες δύο άκρες της μπόλιας τις ρίχνουν στην πλάτη και τις περνούν από το ζουνάρι. Έτσι το κεντητό τους κεφαλάρι φτάνει λίγο παραπάνω από τον ποδόγυρο του ποκάμισου. Μόλις βγάζουν την μπόλια από το κεφάλι τη διπλώνουν, τη τσακίζουν τέσσερις φορές στο μάκρος, και την τυλίγουν στο τυλιχτάρι για να μην τσαλακώνεται.

Το καθημερινό κεφαλόδεσμο αποτελείται από τη σκέπη και το μαγνάδι. Η σκέπη, είναι το λεπτό άσπρο τετράγωνο μαντήλι από τουλπάνι. Το διπλώνουν τριγωνικά και σκεπάζουν μ' αυτό τις πλεξίδες που έχουν τυλιγμένες σα στεφάνι στο κεφάλι. Τις άκρες της σκέπης τις έδεναν στην κορφή του κεφαλιού μαζί με τις πλεξίδες. Πάνω από τη σκέπη μπαίνει το μαγνάδι, ολόασπρο τετράγωνο μαντήλι χωρίς κανένα στολίδι. Με το μαγνάδι μαντηλίζονται ανάλογα με τις περιστάσεις και την ηλικία, όπως και στην Αγιάνα.

Τα κοσμήματα που φοράει η Ξηροχωρίτισσα είναι σχεδόν όλα δώρα του γαμπρού και τα λένε αρματωσιά ή τα' άρματα.

Το ασημογιόρντανο ή γιορτανί του λαιμού είναι επίχρυσο και ντυμένο από κάτω με κόκκινο ύφασμα. Αποτελείται από διάφορα πλακίδια από τα οποία το κεντρικό έχει έκτυπο ένα δικέφαλο αητό, με μικρές αλυσίδες κρεμαστές και τρία σταυρουδάκια.

Ο καρφωτήρας είναι μεγάλο κόσμημα της νυφιστολής, μεγαλύτερο απ' το αντίστοιχο της Αγιάνας. Αποτελείται από επτά ως εννιά στρογγυλές ασημένιες πόρπες, τις τόκες, που τις συνδέουν αλυσίδες. Οι τρεις πιο μεγάλες

γαντζώνονται στη μέση του στήθους κατακόρυφα και οι υπόλοιπες δεξιά και αριστερά στους ώμους, πάνω στο σεγκούνι.

Το θηλυκωτάρι με τις πέτρες είναι οι δύο μεγάλες πόρπες που κρατάνε το σεγκούνι κάτω από το στήθος. Κάθε θηλυκωτάρι έχει δεξιά και αριστερά δύο σειρές αλυσίδες απ' όπου κρέμονται μικρά φλουράκια, τα μαρτζέλια ή χάλκινα νομίσματα, τα ρούπια. Στις άκρες στις αλυσίδες, μικροί γάντζοι με πουλί, πιάνουν στα γουφιά, πάνω στις φούντες που έχει το σεγκούνι.

Η αρμάθα ή αλυσίδες είναι σειρές αλυσίδες που στολίζουν το στήθος, φτάνοντας πολλές φορές ως κάτω από τη ζώνη, με κρεμασμένα ασημένια ή χρυσά νομίσματα, φλουριά, τάληρα, δίδραχμα κ.λ.π. Οι πιο πλούσιες αρμάθες αποτελούνται από πέντε σειρές αλυσίδες γεμάτες νομίσματα, δώρα κυρίως των συγγενών της νύφης. Οι νύφες που βάζουν το μεγάλο καρφωτήρα δεν κρεμούν σειρές αλυσίδες. Ο γαμπρός χαρίζει στη νύφη και άλλα κοσμήματα, δαχτυλίδια και σκουλαρίκια.

ΦΟΡΕΣΙΑ ΚΥΜΗΣ

Η ενδυμασία της εικόνας συνηθιζόταν ως γιορτινή και νυφική, κατά την τελευταία περίοδο, από του 1850 και μετέπειτα, στην κωμόπολη της Κύμης, όπως και στο επίνειό της και στους παραθαλάσσιους συνοικισμούς. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της ενδυμασίας είναι η παντελής σχεδόν έλλειψη κοσμημάτων, ενώ οι Κυμαίοι ήταν ναυτικοί εμπορευόμενοι και πολύ εύποροι. Μοναδικό της κόσμημα ήταν το θηλυκωτάρι, οι μεγάλες πόρπες της ζώνης. Την εικονιζόμενη αποτελούν τα εξής τμήματα:

Τα δύο καλά ποιάμισα, απ' αυτά το εσωτερικό, λεπτό βαμβακερό, το τριπλένιο, με πλατειές μάνικες φτάνει κάτω απ' το γόνατο. Το δεύτερο, το εξωτερικό, το νταμωτό, ολομέταξο, με επίσης πλατειές μάνικες. Φτάνει πάνω από το γόνατο, και πολλές φορές χαμηλότερο από τη μέση για οικονομία, αν και οι Κυμαίοι καλλιεργούσαν άφθονα το κουκούλι και κατεργάζονταν το μετάξι, υφαίνοντας οι ίδιες πλήθος εκλεκτών μεταξωτών για εξαγωγή σε πολλά λιμάνια της Ελλάδας και κατεξοχήν στη Σαλαμίνα και δια μέσου αυτής στα Μέγαρα, την Αθήνα και τα χωριά της Αττικοβιοιωτίας. Πάνω απ' τα ποιάμισα πέφτει το μισοφόρι, που απαιτεί είκοσι πήχεις υφάσματος, πλατύτερο, με πάρα πολλές πτυχές στη μέση, για να φουσιώνει το εξωτερικό φόρεμα.

Το ντούλα φουστάνι, το εξωτερικό, είναι παραλλαγή των φουστανιών της Σαλαμίνας, Μεγάρων κ.λ.π. Οι πτυχές του στηρίζονται σε μπούστο χωρίς μανίκια και έχει μόνο μία πλατιά πιάτα, το ανέβασμα, πλάτους 0,12 μ. κάτω απ' το γόνατο, που βοηθά στο να φουντώνει το ένδυμα. Πάνω απ' αυτό φοριέται η **γουνέλλα**, κοντός επενδύτης, που φτάνει κάτω απ' τη μέση, μέχρι την κοιλιά. Η καλοκαιρινή γουνέλλα γινόταν από βελούδο ή από μεταξωτό ύφασμα, το γιαλαμπί, και η χειμερινή, όπως η εικονιζόμενη από τσόχα λαδοπράσινη.

Τα μαλλιά διαρρυθμιζόνταν σε χωρίστρα και δύο πλεξίδες, στις οποίες πρόσθεταν και ξένα μαλλιά για να γίνουν μακρύτερες και στολίζουν πλούσια τα νώτα. Πέφτουν κάτω από τη μέση. Το κεφάλι σκεπάζει το τσεμπέρι, λεπτό κίτρινο μεγάλο μαντήλι με πολύχρωμη μεταξωτή δαντέλλα (μπιμπίλα) Απ' το

σχήμα της δαντέλλας ονόμασαν πούλιες τα τμήματα που αποτελούν τη δαντέλλα και στολίζουν το κεφαλόδεσμα.

ΕΟΡΤΙΝΟΝ

Η ενδυμασία με το όνομα «εορτινόν» συνηθιζόταν ως νυφική και γιορτινή κατά την εποχή της ακμής της Κύμης, προτού επικρατήσει η προηγούμενη. Διαφέρει μόνο ως προς τον πλούτο των υφασμάτων, γιατί κατασκευαζόταν ολόκληρη από πολυτελή μεταξωτά ξενικής προέλευσης. Διακρίνεται απ' τον κεφαλόδεσμο, με την ονομασία γιορτινή με τον τσούκλο. Αυτός αποτελείται από:

1 Τη σκούφια, που καλύπτει την κορφή του κεφαλιού, κατασκευασμένη από μαύρο ατλάζι. Η σκούφια κυκλώνεται από τις δύο πλεξίδες της γυναίκας, που, όπως λένε, φέρνανε ψηλά και τις κουλουριάζανε σταυρωτά επάνω.

2. Το καπιτσάλι, το υποσιαγόνιο, που συγκρατεί τη σκούφια. Γίνεται από μαύρο βελούδο πλάτους ενός και μισού δαχτύλου και είναι γεμάτη από βαρύτατο χρυσοκέντημα.

3. Το τσούκλο, που απ' αυτόν παίρνει την ονομασία του το κεφαλόδεσμα. Είναι λεπτότατο μαντήλι διαφόρων χρωμάτων, που έχει μεγάλους σταμπωτούς κύκλους, τα φεγγάρια, σύμβολο γονιμότητας. Τοποθετείται πάνω απ' τις πλεξίδες και περιστρέφεται δύο ή τρεις φορές, περικυκλώνει το κεφάλι και καλύπτει μέρος απ' το μέτωπο.

4. Το τσεμπέρι, ταινία μεταξωτή πρασινωπή ή βυσσινά, πλάτους 0,05 μ., θαυμάσια χρυσοκεντημένη, που αντικαθιστά το επιμετώπιο κόσμημα, φέρει στις άκρες λεπτά νομίσματα, που πέφτουν στο μέτωπο αγγίζοντας τα φρύδια.

5. Η μπόλια, ολόλευκη μεταξωτή, αραχνοϋφαντη, που καλύπτει ολόκληρο τον κεφαλόδεσμο. Έχει μήκος 3,25 μέτρα περίπου και στις άκρες αραχνοϋφαντες ταινίες.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ελληνική παραδοσιακή φορεσιά, που αποτελεί καθρέφτη των εκδηλώσεων του ανθρώπου καθώς και της οικονομικής και συναισθηματικής του κατάστασης, έχανε και εξακολουθεί να χάνει μέρα με τη μέρα έδαφος. Η βιομηχανοποιημένη ευρωπαϊκή φορεσιά την αντικατέστησε. Σήμερα ζει περιορισμένη σε λίγα χωριά και μερικά νησιά. Σε μερικές περιφέρειες φοριέται σποραδικά, σε άλλες μόνο από τις μεσήλικες και ηλικιωμένες. Σε πολλές περιφέρειες και συνηθίζεται μονάχα στους άγαμους και στα πανηγύρια και σε αριετές πάλι φυλάσσεται στοργικά, από τους ηλικιωμένους άντρες και γυναίκες, μέσα στα σεντούκια για το μεγάλο ταξίδι, δηλαδή τη νεκραλλαξιά τους. Παρατείνει έτσι έναν άνισο αγώνα για την επιβίωσή της για να μείνει πολύ σύντομα μια ωραία και νοσταλγική ανάμνηση.

Η εξαφάνιση της φορεσιάς από την ύπαιθρο χώρα μας στέρησε και από την εικόνα της πραγματικής ελληνικής ζωής και του χαρακτήρα της. Οι διάφορες τοπικές γιορτές, οι γάμοι τα πανηγύρια με τους ποικίλους ελληνικούς χορούς είναι αδύνατο να δώσουν ολοκληρωμένη τη μορφή και το ελληνικό χρώμα χωρίς να συνδυάζονται με τη φορεσιά. Έτσι σήμερα λείπει από τις ελληνικές

γιορταστικές αυτές περιστάσεις με τους χορούς και τα τραγούδια η ελληνική αίσθηση και έχει εξαφανιστεί η εθνική έκφραση.

Για την επιβίωση της ελληνικής φορεσιάς γίνανε πολλές αναζωογονητικές προσπάθειες. Από το 1912 το **Λύκειο των Ελληνίδων** αρχίζει να επαναφέρει το ενδιαφέρον και την προσοχή για τις εθνικές φορεσιές. Συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό από εθνικές ενδυμασίες, διδάσκει σε νέους και νέες τους ελληνικούς χορούς και διοργανώνει αλληπάλληλες εθνικές γιορτές.

Από το 1927 με την προώθηση των Δελφικών γιορτών αρχίζει να εισάγεται η ελληνική φορεσιά καθώς και οι ελληνικοί χοροί και τα τραγούδια στα σχολεία, στις διάφορες οργανώσεις, σε φιλανθρωπικούς χορούς που δίνονται στην Αθήνα, όπως και σε όλες τις επίσημες τελετές. Έτσι σήμερα οι εμφανίσεις της φορεσιάς είναι συχνότατες τόσο στην Αθήνα, όσο και στις διάφορες επαρχίες.

Την κίνηση αυτή για την επιβίωση της ελληνικής ενδυμασίας παρακολούθησε και η ανάπτυξη Μουσείων και ιδιωτικών Συλλογών. Με την ίδρυση της **Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας** αρχίζει από το 1882 η περισυλλογή των εθνικών ενδυμασιών, κυρίως ιστορικού περιεχομένου (των Αγωνιστών του 1821 καθώς και διαφόρων άλλων) που παίρνει μουσειακό χαρακτήρα αλλά δεν ολοκληρώνεται. Εθνικές στολές υπάρχουν σήμερα σε διάφορες ιδιωτικές συλλογές, καθώς και στο «**Μουσείο Κοσμητικών Τεχνών**» στην Αθήνα, στο «**Λαογραφικό Μουσείο**» του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τη μεγαλύτερη όμως και πλουσιότερη συλλογή που απαρτίζεται από 212 αυθεντικές ενδυμασίες διαφόρων τόπων της ελληνικής γης, και που η καθεμιά της αντιπροσωπεύει ιδιαίτερο τύπο ενδυμασίας, συγκεντρώνει στην Αθήνα το **Μουσείο Μπενάκη**. Οι χωρικές και αστικές αυτές ενδυμασίες του Μουσείου Μπενάκη πληρέστατα και τελειότατα καταρτισμένες με όλα τα τεμάχια και τα εξαρτήματά τους προσφέρουν πλουσιότατη εικόνα από τις ποικίλες και ιδιότυπες ενδυμασίες της ελληνικής φυλής.